

Happosen sukuseura 5.8.2023

Juhlapuhe

Heikki Happonen

”Oi maa – oi metsä – oi järven raikas ranta. Riemuhuuto, Luojamme lahjoista. Rukous, välttyäksemme itsekkyyden turmelukselta. Siellä, missä elämä alkaa, itkevät ensin puut. Muinoin metsät olivat kehtomme, kotimme, hautamme. Ehkä nyt on toisin” (Seppo Happonen)

Sukua ei ole ilman jatkuvuutta; kantaäitejä ja kantaisiä, esivanhempia, sukujuuria. Heidän elämänsä tavoitamme asiakirjojen sivuilta, tarinoista, muistoista ja kalmistoista. He ovat olemassa meissä, läsnä, mielemme ja muistojemme sopukoissa, vanhoissa valokuvissa, kirjeissä, resepteissä ja vanhoissa tavaroissa ja muistoesineissä.

Kuinka olinkaan toivonut, että olisin voinut istua Jooseppi -ukin, vuonna 1956 kuolleen työmiehen, vakuutusmiehen ja lehtiedustajan sylissä mustassa kiikkustuolissa ja kuunnella hänen kertomuksiaan. Tai kulkea Mari -mummin kanssa kukkaniityllä ja kuunnella tarinoita isästani ja hänen kuudesta veljestään, mummin vanhemmista ja heidän elämästään. Hänen sukunsa, Ruuskaset ja Antikaiset, on jäänyt minulle hämärään.

Professori Antti Eskola on artikkelissaan ”Kuinka suvun henki meitä kantaa” pohtinut suvun merkitystä. Kun suku kokoontuu, läsnä ei ole ainoastaan elossa olevien joukko. Mukana on, omalla tavallaan, myös mittaamaton määrä elävien joukosta jo poistuneita suvun jäseniä. Elämänhistorian kokonaisvirrassa on ollut suunnaton määrä tapahtumia ja kohtaamisia, joissa sukumme on läsnä, vaikka emme muistakaan näistä tapaamisista kuin vähän.

Itselleni merkityksellisiä ovat olleet kertomukset seitsemästä veljeksestä ja heidän elämästään. Veljeksistä vanhin oli Joel, leipuri *Kuopiosta*. Hänellä oli kaksi leipomoa, työntekijöitä paljon. Isäni kertoman mukaan eräänä jouluaattona veljekset kokoontuivat mummon ja ukin Torikadun kotiin, joka käsitti tuvan ja kammarin, joulua viettämään. Pian havaittiin, että Joel puuttuu joukosta. Joel löytyi leipomosta. Hän letitti silmät kiinni asiakkaiden tuomista jauhoista tehtäviä pullapitkoja. Väsymys painoi miestä, kädet toimivat kuin kone. Veljekset nostivat väsyneen leipurin jauhosäkkien päälle nukkumaan ja jatkoivat porukalla pullapitkojen tekemistä tilaukset loppuun saakka ja työt tehtyään lähdettiin laulamaan joululauluja.

Tämä pieni kertomus, episodi veljesten elämästä, on jäänyt mieleeni. Se kertoi jotakin yhteisöllisyydestä, välittämisestä ja *huolehtimisesta*. Tapahtuma sai erityistä merkitystä istuessani Joel -sedän sylissä Varkauden kodissamme. Siperian sotavankeuden kokenut mies oli hiljainen, hänen äänensä oli vahva ja matala. Päällään hänellä oli musta sarkapuku ja tullessaan musta vilsa. Ei hän paljoa puhunut, miehen olemus ja läsnäolo tuntuivat turvallisilta. Sotavangiksi joutuessaan leipuri painoi lähes sata kiloa, kotiin tullessaan noin 40 kg. Siperian matka jätti jälkensä hänen, läheistensä ja koko lähisuvun elämään. Joel ei koskaan toipunut kokemuksistaan. Hän oli myös keksijä. Herätyskellon soidessa aamulla kello kolme, leipomossa syttyivät valot ja uunit alkoivat *lämpiämään*. Hänellä oli myös suunnitelma kalakukkojen paistamisesta mikrouuneissa, tämä suunnitelma ei *koskaan* realisoitunut sairauden ottaessa miehen hallintaansa.

Pienenä poikana kuulin tarinoita Vehmersalmen Kumpumäestä, jossa asui Jooseppi -ukkini sisko Riikka-täti perheineen. Kumpumäestä syntyi minulle myyttinen mielikuva, se oli paikka, johon kaikki toivoivat pääsevänsä. Sodan aikana isäni lähetettiin Kumpumäelle, pakoon mahdollisia pommituksia. Leevi -serkku oli suunnilleen isäni ikäinen, heistä tuli elinaikaiset ystävät. Valokuvassa seisoo kaksi mulipääksi ajeltua

poikaa viljapellon pientareella paljain jaloin. Kävipä niin, että isäni leikkasi miesten tavoin ruista sirpillä, sirppi lipsahti kämmenselkään tehden ison haavan. Ei ollut lääkäriä, ei hoitajaa, ei hyvinvointialuetta, vaan olipa perinnetietoon perustuva hoitotapa. Haava desinfioitiin ”omasta putkesta” ja haavaan levitettiin sokeri-suolaseos ja kääre. On mahtanut kirvellä. Käsi parani.

Kävin itsekin pienenä Kupumäellä. Erityisesti matka Kuopiosta höyrylaivalla Vehmersalmelle on jäänyt mieleeni. Laivassa oli lampaita, maitohinkkejä ja kaikenlaista muuta tavaraa, joita kuljetettiin Kuopion torille myytäväksi. Satamassa laiva kallistui uhkaavasti ihmisten rynnätessä samalle puolelle alusta. Kapteenin kuulutus korjasi tilanteen. Oli varmaan niin, että kesäajan arki rytmittyi laivan tuloihin ja lähtöihin, äänitorvet kertoivat tulemisista ja menemisistä. Laivareitit olivat aikansa postin ja tavaran kuljetusreittejä, myös tiedon valtatie, uutiset kulkivat laivan mukana.

Muistan Riikka -tädin, nauravan, laajasydämissä vanhuksen, jolla oli työmiehen kädet, huivi päässä, päällä pumpulimekko ja ryppyinen ja ahavoitunut iho. Hänellä ei ollut myöskään hampaita. Muistan huonekalujen paikat, separaattorin surinan ja maalaistalon arkisen toiminnan. Ruisleipä maistui herkulliselta ja maalaisvoi täydensi makuelämyksen. Syvän vaikutuksen teki kiireettömyys, ihmisten aitous, savon murre, saunapolun varrella kasvavat metsämansikat ja mesimarjat. ”Oddaako poika kakkua”, kysyi Riikka-tädin mies August ja leikkasi linkkuveitsellä ruisleivästä pitkiä siivuja.

Neljä vuotta sitten teimme nostalgiamatkan Kumpumäelle. Mukana olivat äitini 94 v., isän Kumpumäellä asunut Aune -serkku 90 v. ja serkkuni, edellä mainitun Joel -sedän vanhin tyttö, Anneli 86 v., joka poistui keskuudestamme kuluneen vuoden keväällä. Hän oli innokas sukuihminen. Matkalla lounastimme Vehmersalmen baarissa ja suunnistimme Kumpumäelle. Hiljainen seurue oli muistoissaan ja pian puiden välistä pilkotti punainen talo. Maisema oli muuttunut. Saunapolku oli nyt aivan väärässä paikassa, joku oli poiminut mesimarjat ja mansikat, piha näytti aivan erilaiselta. Sitten, jokunen puu näytti tutulta, navetan rauniot heräsivät eloon ja aivan kuin Riikka -tädin hahmo olisi viittonut vieraita sisään. Mielikuviini tunkeutui myös ukkini Isä, hänkin Jooseppi, istumassa portaiden vieressä kävelykeppi kädessä nahkasaapikkaat jalassa.

Kaivelimme termospullot ja leivokset eväskassista, istuimme juomaan kahvit hetkessä, jossa olivat läsnä menneisyys ja nykyisyys. Tunnelma syveni Vehmersalmen hautuumaalla, jonne veimme kukkia. Itselleni oli yllätys, miten paljon Happosia ja Antikaisia lepäsi kirkkomaalla. Kävimme myös Viitamäellä, josta löytyi suvun puu, karsikkomänty, johon oli kaiverrettu syntymä- ja kuolinaikoja. Kerrotaan, että tämän puun läheisyydessä oli ukkini isän pieni torppa, josta tyttäret ja pojat lähtivät aikoinaan rengeiksi ja piiioiksi lähitaloihin.

Mainiot sukukirjamme Happosen suku I ja Happosen suku II kertovat Haposten kahden sukuhaaran historiasta, ihmisistä ja perheistä, sanoin ja kuvin, aina 1500 -luvulta alkaen. Dokumenttiaineistoon perustuva tutkimus on löytänyt sukuhaarojen lähtöpisteet. On huomattava, että vaikka dokumenttiaineiston anti päättyi sukuselvityksissä osoitettuihin ajankohtiin, on sukumme ollut olemassa myös ennen tätä. Sukuviirimme tarina ja viittaukset Karjalan Suojärveen kertoo juuri tästä.

1890 -luvulla Happonen kuului Savon toiseksi yleisimpiin sukunimiin, nykyisin Happonen sukunimenä on Suomessa sijalla 551 sukunimien yleisyysluettelossa ja noin joka 3600:s suomalainen on nimeltään Happonen, tällä hetkellä Happonen nimen kantajia lienee Suomessa noin 1550. Nyt heitä on ympäri maailmaa, osa puhuu ainoastaan vieraan maan kieltä, silti he ovat Happosia. Tarkastelen seuraavassa kantaisiemme aikaa osin fiktiivisesti ja osin ajankuvauksiin ja tutkimukseen perustuen.

Olli ja Olof Happonen olivat asettuneet nykyisen Savon sydämeen. Mistä olivat tulleet ja milloin, jää arvoitukseksi. He olivat perheineen asettautuneet paikoilleen eivätkä kulkeneet enää metsänriistan perässä paikasta toiseen kuten sukupolvet ennen heitä. Heillä oli raivattuina pienet uudistilat, arviolta vajaan hehtaarin suuruisia.

Tilalle oli rakennettu savupirtti, joka mahdollisti asumisen niin kesällä kuin kylmissä talviolosuhteissa. Hirrestä rakennettuja savupirttejä lämmitettiin sisään savuavan kivikasalämmittimen eli kiukaan avulla, tulipesässä poltettiin puuta, juuri tämä mahdollisti talviasumisen. Uunit olivat massiivisia, iso uuni vei jopa neljänneksen tuvan pinta-alasta.

Piippua ei rakennettu, savu johdettiin ulos savuräppänästä ja ulko-ovesta. Lämmityksen aikaan pirtissä istuttiin lattialla, savutonta vyöhykettä oli noin metrin verran lattiatasosta. Savulla oli kuitenkin haittavaikutuksensa; päänsärkyä ja tihrusilmäisyyttä. Ongelmana oli myös se, että pirtit lämpenivät lämmityksen aikana tuskallisen kuumiksi. Savupirtin ongelmat johtivat aikanaan kaksipirttijärjestelmän kehittämiseen.

Pirtin katon rajassa kulki pyöreitä orsia, joissa roikkui tarve-esineitä ja joissa kuivatettiin vaatteita, nurkassa oli iso vesiastia, pirtissä oli pöytä ja lavereita nukkumista varten. Arki alkoi ja päättyi auringon valon mukaan.

Arkinen elämä

Ruokakunnissa metsästettiin ansoilla ja jousipyssyillä kaikenlaista riistaa; oravia, jäniksiä, hirviä ja majavia sekä turkiseläimiä; näätiä, karhuja, ilveksiä. Selviämisen taidot periytyivät sukupolvelta toiselle, tämä oli elinehto. Jos Olli ja Olof Happonen olivat ajallaan tyyppillisiä tilallisia, he viljelivät ohraa, ruista, kaalia, naurista, papua ja härkäpapua, myös herneet kuuluivat viljeltävien joukkoon. Hapankaali oli yksi ajan herkku, eli juureksia hapatettiin niiden säilömiseksi. Muita ruoan säilyttämiskeinoja olivat kuivattaminen, jäädyttäminen ja savustaminen.

Liha ja kala kuuluivat ruokapöytään, liha suolattiin ja säilöttiin tynnyreihin, samoin kala, jota myös hapatettiin ja kuivattiin. Hapattaminen oli pääsäilytysmuoto, koska suola oli kallista. Suolakalaperinteeseen törmäsin Vehmersalmen Kumpumäellä pienenä poikana, kun järsimme suolasärkiä ruoka-aitassa. Myös leivät ja piirakat olivat osa ruokaperinnettä. Karjalan piirakat olivat alkuaan suuria, lautasen kokoisia.

Ruokaa valmistettiin pääasiassa uuneissa, tämä on itäsuomalainen perinne. Talveksi teurastettiin kaikki ne eläimet, joita ei talvella voitu pitää. Paimenet valmistivat lehmien maidosta juustoa, voita, piimää. Sieniä käytettiin ruoan laitossa paljon, tämäkin oli itäinen perinne.

On kuitenkin oletettavaa, että perheissä nälkää koettiin joka päivä, erityisesti talven viimeisinä aikoina, jolloin ruokavalio oli muuttunut tarpeiden huetessa vellipitoiseksi. Raskaat maatyöt pitivät huolen siitä, että liikakiloja ei päässyt kertymään, kaikki ruoka oli taatusti luomua.

Ihmisten keski-ikä oli voin 30-35 vuotta, lapsikuolleisuus oli suurta, tällä selittyy osaltaan sukutaulujen maininnat saman perheen samannimisistä lapsista.

Paljon on vettä virrannut Pielisjoessa sitten Olli ja Olof Happonen aikojen. Sukukirjojemme sukutaulut kertovat omaa kieltään sukumme vuosisataisista vaiheista.

Aikamatka nykyaikaan

Olofille ja vaimolle syntyi Anders	1600-luvulla
Andersille ja vaimolle syntyi Anders	1600-luvulla
Olofille ja Carinille syntyi Olof	1600-luvulla
Olofille ja Valborgille syntyi Anders	1700-luvulla
Andersille ja Annalle syntyi Anders	1700-luvulla
Andersille ja Elisabethille syntyi Anders	1700-luvulla
Andersille ja Annalle syntyi Anders	1700-luvulla
Andersille ja Sofialle syntyi Josef	1800-luvulla
Josefille ja Frederikalle syntyi Josef	1800-luvulla
Josefille ja Marialle syntyi Mauno	1900-luvulla
Maunolle ja Hellinille syntyi Heikki	1900-luvulla

Tehkääpä tutkimusmatka sukukirjojemme sivuille. Tutkikaa erityisesti valokuvia, ihmisten vaateetusta, ilmeitä, eri-ikäisten ryhmäkuvia, arjen kuvauksia ja juhlakuvia. Ne antavat oivan esimerkin aikakautensa elämästä, arjesta ja juhlasta.

Sukulaiset kokoontuvat

Häihin ja hautajaisiin, syntymäpäiville, sukujuhliin. Lippu nostetaan salkoon, sukuviiri ainakin. Pidetään puheita, annetaan lahjoja, tavataan tuttuja. Vaihdetaan kuulumisia, kerrotaan sairauksista ja saavutuksista. Muistellaan menneitä, esitellään miniät ja vävyt, poikakaverit ja tyttökaverit. Haukutaan tai kehutaan hallitusohjelmat, ”tämä nykyaika on jotenkin kummallista”, ”ennen vanhaan kaikki oli mutkattomampaa ja helpompaa, erityisesti lasten kasvatusta”.

Joskus lauletaan lauluja, kuunnellaan musiikkia, lauletaan jokunen virsi, riippuen tilaisuudesta, harvemmin maakuntalaulu, usein Kari Tapion Olen Suomalainen. Kuunnellaan kertomuksia suvun sankareista ja aterioidaan yhdessä; karjalan paistia ja perunoita, piirakoita ja munavoilla, lanttulaatikkoa, kylmäsavulohta ja savustettua lohta, kalakukkoa, lanttukukkoa, tirripaistia, huikopalana suolasärkiä, myös kuivattuna versiona kotikaljan ja kokkelipiimän avustamana. Jälkiruokana ovat muurin pohjaletut.

Taitaa olla kuitenkin niin, että yhä harvemmin kokoontutaan, nyt katsellaan FaceBookia ja jutellaan FaceTimessä.

Omat juuremme

Sinne, mistä tulemme, ei juuri nyt pääse. Suojärvi ja Karjala näyttävät usealle meistä myyttisenä maailmana, johon liittyy eritasoisia tunnesiteitä. Käki kukkuu siellä ja kevät on, vie sinne mun kaihoni pohjaton. kaiho, tuo määrittelemätön, kipeäkin tunne verhoutuu käen kukuntaan, tuuheisiin koivikkoihin, hevoshakoihin ja lehmälaitumiin.

Ystäväni vanhemmat ja heidän vanhempansa olivat kotoisin Raudun pitäjältä. Suvun miehet olivat seppiä ja sijoittuivat Savoan, Joroisten pitäjään. Tämän suvun vanhimmat puhuivat karjalan kieltä. Suvulla oli suuri kaipaus entisille kotipaikoille ja he tekivätkin sinne matkoja. Eräälle reissulle eivät kaikki päässeet, mm. yksi ystäväni setä jäi sairastamaan kotikonnuille. Perillä Raudun pitäjässä muiden tutkiessa talojen raunioita, ystäväni meni pihapiiriin koivikkoon ja taitteli sieltä saunavastoja ja kaikessa hiljaisuudessa vei ne linja-auton

tavaratilaan. Koitti joulun aika ja aikanaan matkalta poisjäänyt setä kutsuttiin joulusaunaan. Saunavastat lämmitettiin ja ojennettiin vieraalle. ”Osaatko arvata, mistä tämä vasta on peräisin?” Tämä koivu on kasvanut sen hevoshaan reunalla, jonne sinäkin nuorena hevosia talutit”. Muuta ei tarvittu, pitkä ikävä purkautui kyynelinä ja vuolaana itkuna joulusaunassa. Kaiho ja kaipuu on vahva, myös terveellinen voima.

- ”Igävänje atkalanje, vierahiltiä randa zil. Olizko linnun siivet kodirandazil lendäzin, olizko linnun siivet kodirandazil lendäzin”

Siellä vaelsivat taattomme sukupovien ajan, virsut jalassa tuohikontti selässä. Maailman ja elämän piiri oli pieni, kuitenkin siinä oli kaikki, mitä tarvittiin. Joskus tämä maailma kuitenkin järkkyy, kun tiedon valtatiellä tuli vastaan uusi uutinen, tapahtuma, tieto. Tiedon tuojina olivat kauppiaat, sotilaat, kirkonmiehet, veromiehet, naapurit tai työmiehet.

- ”Sie on nurmet vihadambat, dai pellot lagiembat, Sie on päiväzet vesselämbät, dai kukkazet kaunehembat, sie on päiväzet vesselämbät, dai kukkazet kaunehembat”
- ”Sie on rannat rakkahambat, dai järvet tynembät, Sie on aigazet armahembat, dai marjaset magiembat, Sie on aigazet armahembat, dai marjaset magiembat”
- ”Oi Jumal armollinje, Spuassu taivahalline, anna meille Karjalan lapsil, tsomat Karjalan randaset , anna meille Karjalan lapsil, tsomat Karjalan randaset”

Hyvät sukulaiset. Kunnioittakaamme sukumme juuria, esivanhempiemme elämää, työtä ja perinnettä. Sukulaisuus ei ole vaan menneen tutkimusta ja tarkastelua, vaan tämän päivän elämää tässä ja nyt, myös tulevaisuuteen kurkottaen ja luottaen.

”Oi maa – oi metsä – oi järven raikas ranta. Riemuhuuto, Luojamme lahjoista. Rukous, välttyäksemme itsekkyyden turmelukselta. Siellä, missä elämä alkaa, itkevät ensin puut. Muinoin metsät olivat kehtomme, kotimme, hautamme. Ehkä nyt on toisin”